

1. modul 1. olvasólecke

Általános pénzügyi ismeretek

A pénz

Amikor pénzről van szó, mindenki egyből a bankjegyekre, pénzérmékre, bankkártyákra és a manapság rendkívül felkapott kriptovalutákra gondol. Viszont amikor pénzről beszélünk, felmerülhet számos kérdés, amelyet nem biztos, hogy mindenki meg tud válaszolni. Mi is pontosan a pénz, mit tekinthetünk pénznek? Egyáltalán mióta létezik a pénz? Mire használhatjuk fel a pénzünket? Mi a különbség deviza és valuta között? Jelen lecke ezeket és ehhez hasonló kérdéseket válaszol meg.

Ha röviden szeretnénk megfogalmazni, mi is a pénz, azt mondhatnánk, hogy **a pénz egy belső érték nélküli, hitelviszonyt megtestesítő értékpapír, amelynek használata és elfogadása a társadalom közmegegyezésén és a törvényi szabályozásokon alapul.** A köznapi nyelvben azonban a pénz fogalmát sokkal tágabban értelmezzük, pénz lehet minden dologi és nem dologi vagyontárgyunk, azonban, ha a pénz fogalmát pontosan akarjuk megragadni, pénznek csak a rendelkezésre álló vagyon azon részét tekinthetjük, amelyet azonnal fel is tudunk használni fizetőeszközként (így például egy festmény hiába értékes vagyontárgy, ha nem tudunk vele fizetni, nem tekinthető pénznek). A pénz egyik legfontosabb tulajdonsága így tehát a likviditása, azaz, hogy azonnal felhasználható vásárlásra és költségek rendezésére.

Emellett a pénz akkor tekinthető törvényes fizetőeszköznek, ha azt a társadalom egésze is elfogadja, és használatát és kibocsátását törvényi szabályozás garantálja. Hiszen a pénz a társadalom egyik terméke, a pénz nem adottság, hanem társadalmi produktum, amelynek használata és elfogadása a bizalmon alapul.

1. A pénz rövid története

A pénzt nem igazán tudja senki, hogy pontosan mikor is jelent meg a történelem során, bár régészeti kutatások is alátámasztják, hogy már több ezer évvel ezelőtt is használtak pénzt az emberek gazdasági tranzakcióik során, bár akkoriban még nem a ma is ismert fém pénzérméssel vagy papírpénzekkel fizettek, hanem akár kagylókat vagy éppen malomköveket használtak a csere tárgyaként. Fontos megjegyezni, hogy a pénz kialakulása a cserekereskedelem kialakulásához köthető, hiszen onnantól lett csak szükség az áruk csereértékének valamilyen mérésére, mikor a termelők már nem csak saját fogyasztásra termeltek, hanem a keletkezett felesleges valamilyen értékért -a kezdetekben más termékekért-

akarták elcserélni. A cserekereskedelem bár biztosította a javak és szolgáltatások áramlását a gazdaságban, ahogy a társadalom és a gazdaság fejlődött, és nőtt a cserére szánt áru mennyisége és változatossága is, megjelent a szükség egy általános értékmérőre, amely biztosította, hogy mindenki megfelelő fizetséget kaphat a termékeiért. Ez vezetett az árupénzek, majd később a mai modern pénz megjelenéséhez. A pénz történelmének **négy alapvető korszakát** szokás megkülönböztetni:

- az árupénz korszaka,
- az aranypenz korszaka,
- az arany és pénz-helyettesítők korszaka, illetve
- a mai, modern pénz korszaka.

Az **árupénz korszakában** az áruk értékének mérője, a csere közvetítője egy kitüntetett szerepet játszó, különleges áru volt, amely értékét az adott társadalomban mindenki elismerte, nagy népszerűségnek örvendett, és a csereeszköz szerepén felül is szívesen gyűjtötték, halmozták fel ezeket az árukat, azaz rendelkezett olyan belső értékkel, amely értékessé tette a társadalom szemében.

Az **aranypenz korszaka** akkor kezdődött, amikor a kereskedők felismerték, hogy a sok különböző árupénz közül a nemesfémek, és elsősorban az arany és ezüst képesek a leghatásosabban betölteni a csereeszköz szerepét, hiszen kis mennyiségben is nagy értéket képviselnek, rendkívül tartósak és értékükből idővel nem veszítenek. Az első írásos emlékek a fémpenzek használatáról az ókori Mezopotámia területéről származnak, de a mai pénzermék ősei az i.e. 6. és 5. században jelentek meg Lüdiában és Föníciában, az ókori Görögországban és a Római Birodalomban pedig már elterjedt volt a használatuk.

A középkorban a kereskedelem világszintűvé vált, a nagy hódítások korában a kereskedők új kihívásokkal szembesültek, ez vezetett a **pénzhelyettesítők**, ezek közül is elsőként a váltók megjelenéséhez, amely az aranyat (vagy más nemesfémet) helyettesítő hitelviszonyt megtestesítő értékpapír volt, amely a csere lebonyolításakor hitelnyújtás útján keletkezett, majd a hitel visszafizetésével, az eredeti kibocsátóhoz visszakerülve megszűnt, értéktelenné vált. A váltókat tekintjük a modern pénz előfutárainak, azonban ezek még csak szűk körben voltak elfogadottak, alkalmazásuk nem volt széles körben elterjedt, ahhoz a bankjegyeknek, azaz a bankok váltóinak kellett megjelennie, amelyek a bankok által kibocsátott aranyfedezettel rendelkező váltók voltak.

A **bankjegyek** a XIX. században kezdtek elterjedni, és bár kezdetben valóban rendelkezésre állt a megfelelő aranyfedezet a bankjegyek forgalomba hozatalához, idővel olyan mennyiségű papír alapú bankjegy került forgalomba, olyan mennyiségű hitelt nyújtottak a bankok, amelyekre már nem állt rendelkezésre elegendő aranyfedezet. Mivel a papír alapú bankjegyek belső érték nélküli fizetőeszközök voltak (szemben a nemesfém pénzekkel, amelyek anyagukban is értéket hordoznak), a bankjegyek értéke és elfogadása társadalmi közmegegyezésen alapult, azaz tehát míg a nemesfém pénzeket saját belső értékük miatt fogadták el fizetőeszközként, addig a bankjegyek használatát törvényi szabályozások segítették elő. Ezen törvényi szabályozás része volt az is, hogy az országok bankjai közül kiemelkedett egy bank, amelyet a mai napig is jegybank néven ismerünk: ezt a bankot ruházta fel a törvénykezés az érme- és bankjegykibocsátás kizárólagos jogával, így biztosítva a bankjegykibocsátás egységes feltételeit az adott országban.

Az aranyfedezet eltűnése, a hitelnyújtás által keletkező pénz és a pénz, mint fizetőeszköz társadalmi közmegegyezésen alapuló elfogadása vezetett a mai **modern pénz** kialakulásához, amely egy belső érték nélküli, hitelnyújtás során keletkező (és a hitel visszafizetésével megszűnő), törvényesen elfogadott és szabályozott fizetőeszköz, melynek fedezete az áru és szolgáltatás értéke, amelyet egy adott gazdaság előállít. Magyarország jegybankja, azaz a bankjegy- és érmekibocsátásra kizárólagos jogosultsággal rendelkező bank a Magyar Nemzeti Bank (MNB).

2. A pénz funkciói

Ahogy azt a korábbiakban már ismertettük, a pénz egy olyan, belső érték nélküli, hitelviszonyt megtestesítő értékpapír, amelynek legfontosabb tulajdonsága a likviditása, azaz, hogy minimális tranzakciós költségek mellett azonnal felhasználható fizetésre, költségek és adósságok rendezésére, elfogadása pedig társadalmi közmegegyezésen és törvényi szabályozáson alapul.

A pénz történetének áttekintése után kijelenthetjük, hogy a pénz megjelenése iránti igény akkor jelent meg, amikor szükség lett az áruk és szolgáltatások értékének mérésére, azok összehasonlíthatóságának biztosítására. Így tehát amikor felmerül a kérdés, hogy a fizetésen kívül mire is használható a pénz, milyen funkciókkal is rendelkezik, eszünkbe juthat, hogy a pénz egyik funkciója az értékmérés, de emellett számos más funkciója is ismert, amelyeket, ha teljesíti egy bankjegy, fizetőeszköz, vagy bármilyen vagyontárgy, akkor pénznek tekinthető.

A pénz funkciói az alábbiak:

1. **Értékmérő:** a javak és szolgáltatások árát pénzben határozzák meg, így lehetővé válik egy-egy áru vagy szolgáltatás értékének összehasonlítása (így például képesek lehetünk két hasonló tulajdonságokkal bíró termék értékének összehasonlítására azok árát megvizsgálva).
2. **Csereeszköz:** gazdasági tranzakciók során a vásárolt áruk és szolgáltatások ellenértékét pénzben rendezzük, azaz a pénzünkért cserébe árukat és szolgáltatásokat kaphatunk.
3. **Fizetési eszköz:** amikor a csere két irányának mozgása időben elszakad egymástól (pl. hamarabb kerül átadásra egy áru, mint hogy annak ellenértékét pénzben rendeznénk), akkor a pénz fizetési eszközként szolgál, tehát a pénz áramlásához nincs szükség egyidejűleg áru vagy szolgáltatás áramlására is.
4. **Felhalmozási eszköz:** a pénz a vagyon felhalmozásának eszköze, sokan megtakarításaikat készpénzben tartják, amely bár, mint a későbbiekben látni fogjuk, nem feltétlenül a legmegfontoltabb döntés, de érdemes vagyonunk egy részét készpénzben tartani éppen a pénz likviditása miatt. Hiszen a pénzben tartott vagyont bármikor jelentősebb konverziós és tranzakciós költség nélkül felhasználhatjuk fizetési vagy csereeszközként, szemben például az értékpapírok vagy vagyontárgyak formájában tartott vagyonnal, amelyet pénzzé tenni több időt és költséget jelent a készpénzzel szemben.
5. **Nemzetközi pénz vagy világpénz:** amennyiben a pénz képes nemzetközi környezetben is ellátni az első négy funkciót, azaz képes értékmérőként, csereeszközként, fizetőeszközként és felhalmozási eszközként is működni, akkor beszélhetünk arról, hogy egy pénz nemzetközi pénz. A nemzetközi pénzekre a legjellemzőbb példa az euró és az amerikai dollár, de emellett a fejlett országok legtöbb valutája képes ellátni a nemzetközi pénz szerepét.

3. Deviza vagy valuta?

A pénz funkciói ismertetésénél előkerült a valuta fogalma. Sokan nem tudják pontosan, mi is a deviza és a valuta közötti különbség, a köznyelvben általában más országok pénznemeit szokták illetni ezen kifejezésekkel, azonban van egy jelentős különbség a között, mit is nevezünk valutának, és mit devizának.

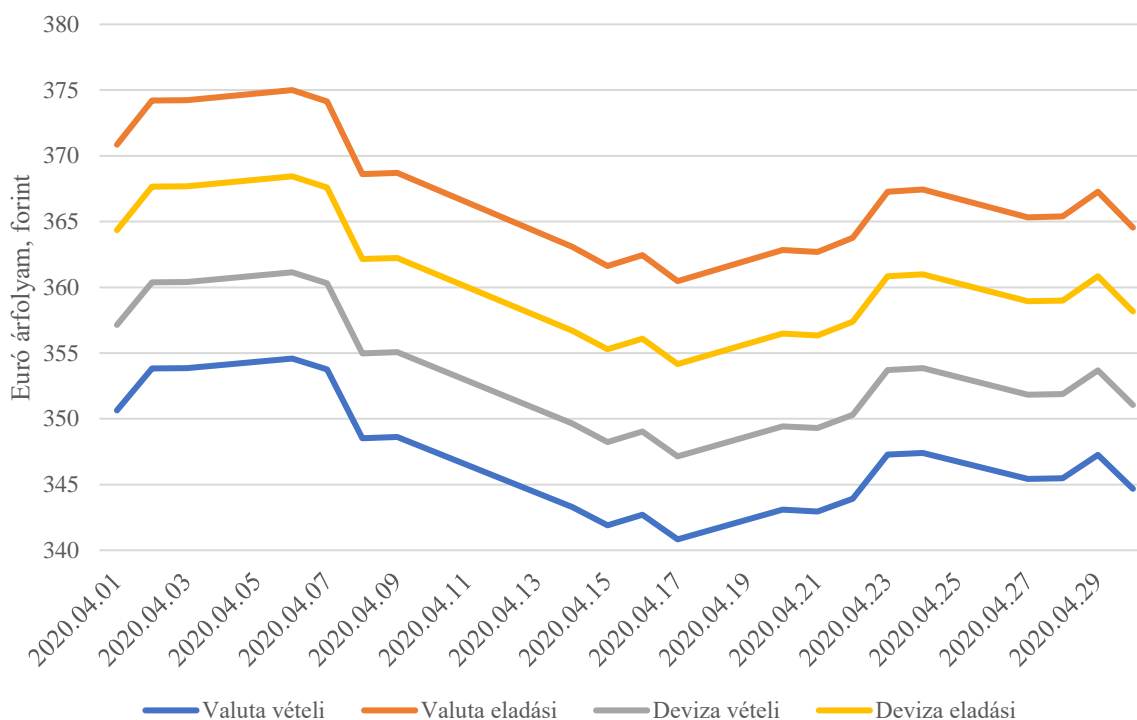
A valuta és a deviza külföldi országok hivatalos pénznemeit jelenti. A két fogalom közötti legfontosabb különbség, hogy **a valuta a külföldi ország készpénzét, azaz a külföldi bankjegyeket és érméket jelenti**, tehát a valuta egy adott ország törvényes pénze és annak fizikai megnyilvánulása. Ezzel szemben **a deviza a külföldi ország számlapénze**, tehát

ugyanarról a pénznemről beszélünk, azonban ezt a pénzt nem érmékben és bankjegyekben, hanem bankszámlán és értékpapírokban tárolják. Így tehát például számunkra az euró bankjegyek és eurocent érmék valutának számítanak, mint ahogy egy más országban a magyar forint bankjegyei és érméi is (Magyarországon a forint nem számít valutának), azonban például az euróban denominált bankszámlán tárolt pénz devizának számít.

Külföldi utazások során gyakran merül fel a valuta (vagy deviza?) váltás kérdése. A városokban tucatnyi valutaváltóval találkozhatunk, illetve a kereskedelmi bankok is kínálnak valutaváltási lehetőséget, azonban nagyon körültekintően kell választanunk pénzváltót, ha gazdaságosan szeretnénk pénzünket más valutára váltani. Mind a valuták, mind a devizák esetén beszélhetünk átváltási árfolyamokról. A valuta és devizaváltás során három árfolyam fordul elő, a középárfolyam, az eladási és a vételi árfolyam.

A vételi árfolyam az az árfolyam, amelyen a pénzváltó vagy bármely más pénzügyi szervezet ügyfelétől devizát vagy valutát vesz forint ellenében, az eladási árfolyam pedig az, amelyen azokat eladja számunkra, így például, amikor eurót szeretnénk visszaváltani, euróink értékét az euró vételi árfolyamával kell megszorozni, hogy megtudjuk, hány forintot is kaphatunk az eurónkért, amikor pedig forintot szeretnénk euróra váltani, érdemes az eladási árfolyamot figyelembe venni. A középárfolyam az eladási és a vételi árfolyam között elhelyezkedő, többnyire azok számtani átlagaként kiszámolt árfolyam. A középárfolyamnak például akkor lehet jelentősége, amikor külföldön forint alapú bankkártyánkkal devizában fizetünk, az elköltött összeg forintra átszámítása ugyanis sok banknál középárfolyamon történik.

Ugyanezen árfolyamok léteznek a devizák, azaz a külföldi számlapénz esetén is, és ahogy az a lenti ábrán is látszik, bár ezek az árfolyamok a valutaárfolyamokhoz képest kedvezőbbek (azaz az eladási árfolyam alacsonyabb, míg a vételi árfolyam magasabb), devizaváltás esetén számolni kell pl. a pénzfelvétel tranzakciós költségeivel is, amely például egy külföldi bankautomata esetén akár jelentősen magasabb is lehet, mintha a pénzünket valutára váltanánk a devizához képest kedvezőtlen árfolyamon.

1. ábra Az euró árfolyama 2020. április 1 és 30 között, forintban

Forrás: saját szerkesztés OTP Bank alapján: <https://www.otpbank.hu/portal/hu/Arfolyamok/OTP>

Mit tegyünk tehát, ha valutát szeretnénk váltani? Valuta vásárlásakor érdemes olyan pénzváltót vagy pénzügyi szervezetet választani, ahol a lehető alacsonyabb az eladási árfolyam, hiszen így adott mennyiségű forintért több valutát kaphatunk, mint egy olyan pénzváltóban, ahol magasabb az eladási árfolyam. Amikor valutát szeretnénk forintra visszaváltani, akkor pedig épp ellenkezőleg, olyan valutaváltót kell keresnünk, ahol magasabb a vételi árfolyam, hiszen így egységnyi valutáért több forintot kaphatunk. A vételi árfolyam általában alacsonyabb az eladási árfolyamhoz képest, hiszen, ha magasabb lenne, a pénzváltónak nem érné meg a valutát eladni, majd azt magasabb áron visszavásárolni.

Nézzünk erre egy példát! Az alábbi táblázat két pénzváltó árfolyamait tartalmazza (kitalált adatok). Nézzük meg, hogy melyik valutaváltóhoz érdemesebb fordulnunk (az egyszerűség kedvéért a tranzakciós költségektől most tekintünk el), amennyiben:

- 10 ezer forintot szeretnénk amerikai dollárra váltani, illetve
- 100 eurót szeretnénk visszaváltani forintra!

	A pénzváltó			B pénzváltó		
	Vételi árfolyam	Középárfolyam	Eladási árfolyam	Vételi árfolyam	Középárfolyam	Eladási árfolyam
EUR	355,51	365,76	376,00	348,53	358,31	368,09
USD	329,53	339,03	348,52	320,75	329,99	339,23

Az a) esetben, ha 10 ezer forintot szeretnénk amerikai dollárra váltani, úgy valutát szeretnénk vásárolni a pénzváltótól, amely a valutát eladja számunkra, ebben az esetben tehát az eladási árfolyamot kell összehasonlítani, amely az A pénzváltóban 348,52 Ft/USD, míg a B pénzváltóban 339,23 Ft/USD. Számítsuk ki, hány amerikai dollárt kaphatunk a 10 ezer forintért a két pénzváltóban:

- A pénzváltó: $10000/348,52=28,693$ USD
- B pénzváltó: $10000/339,23=29,479$ USD

A fenti eredmények tehát azt mutatják, hogy érdemesebb a forintunkat a B pénzváltóban amerikai dollárra váltani, hiszen az alacsonyabb eladási árfolyam következtében több dollárt kaptunk a forintunkért. Azaz tehát ez a példa is jól mutatja, hogy amennyiben forintot szeretnénk valutára váltani, érdemes az alacsonyabb eladási árfolyammal rendelkező pénzváltót vagy pénzügyi intézményt választani.

A b) esetben 100 eurót szeretnénk forintra váltani, azaz valutát szeretnénk eladni a pénzváltónak, ami ezt pedig tőlünk megvásárolja, így ilyen esetben az euró vételi árfolyamát kell a két pénzváltó esetén összehasonlítani, amely az A pénzváltóban 355,51 Ft/EUR, a B pénzváltóban pedig 348,53 Ft/EUR. Számítsuk ki, hány forintot kaphatunk a 100 euróért a két pénzváltóban:

- A pénzváltó: $100*355,51=35551$ Ft
- B pénzváltó: $100*348,53=34853$ Ft

Jelen esetben az A pénzváltóban érdemesebb eurónkat forintra váltani, hiszen a magasabb vételi árfolyam következményeként több forintot kaphattunk a 100 eurónkért, azaz ahogy ez a példa is mutatja, amennyiben valutát szeretnénk forintra váltani, érdemesebb azt a pénzváltót vagy pénzügyi intézményt választani, ahol magasabb a vételi árfolyam.

Felhasznált irodalom

Alvarado, Ruben (2013). *Follow the Money: The Money Trail Through History*. WordBridge Publishing, ISBN 978-9076-66026-4

Kosztópulosz Andreász (2018). Pénzügyi alapismeretek. Online oktatási csomag, Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kar

Pénziránytű Alapítvány (2012). Az én pénzem. Pénzügyi Oktatási Program Törzsanyag. Online: <https://penziranytu.hu/archivalt-pop-torzsananyag/konyv/az-en-penzem>, letöltve: 2020.04.16.

Vigvári András (2013). A pénzügyek alapjai. Online: https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/0007_c4_1070_1072_penzugyekalapjai_scom/adatok.html, letöltve: 2020.04.13.

Weatherford, Jack (2009). *The History of Money*. Currency, The Crown Publishing Group, New York, ISBN 978-0307-55674-5

**JELEN TANANYAG A SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEMEN KÉSZÜLT AZ EURÓPAI UNIÓ
TÁMOGATÁSÁVAL. PROJEKT AZONOSÍTÓ: EFOP-3.4.3.-16-2016-00014**

